

Attsjö Norregård – berättelser

Innehållsförteckning:

Den tragiska händelsen 1665 - originaltext	sid 2
Den tragiska händelsen 1665 - en modern version	sid 3
Garvaren Johan Malkus Lindahl	sid 4
Familjen August Möller	sid 9
Allan Karlsson om sitt liv på Attsjö Norregård	sid 12
Barbro Karlsson om sin mor och barndomen på Attsjö Norregård	sid 16

Angående den tragiska händelsen som tilldrog sig i Attsjö våren Anno 1665 - originaltext

Anno 1665 den 21 Aprilis hålls Extraordinarie Ting i Växjö öfvervarande Wälborne Herre, Herr Mauritz, possesor till Säbyholm och Gammalstorp och Wälförordnad Landshövding över Cronobergs län...

Samma dag kom för rätten Nils Åslesson i Attsjö med sina grannhustrur ibedem; hustru Kerstin Pehrson och hustrun Karin Nilsson och sig högligen beklagade öfver sin syster Ingerd Åslesdotter, som pass 7 veckor framfödde om natten oäkta och dödfödt barn och andra dagen därefter mot aftonen blef också modren död och ligger ännu obegravven och begäras tienligt af rätten att moderen och fostret måtte få begrafvas förrän värmen kommer i luften, att icke någon farlig sjukdom sig yppar af ond stank och luft.

Efter avlagd ed vittnade hustru Kersti Pehrson att om natten då hon och hennes grannhustru Karin Nilsson blefvo kallade till sin granne Nils Åslesson, att hjälpa hans syster Ingerd till rätta i sitt ynkeliga barnafödande. Då de inkommo, så låg barnet dödfött mellan hennes ben oåtskildt, och hade detta fostret länge till förne varit dött i moderlifvet förty huden föll av huvudet, armar och kroppen då fostret tvättades rent af sin orenlighet. Efter avlagd ed så bevittnar hustru Karin Nilsson det samma.

Anbelangande Ingerd Åslesdotter förriga lefverne förrän hon råkat i denna syndiga olycklighet, så bevittnade (-) pastor och komminister och hela församlingen i Hovmantorp och Föreby att aldrig någon odygd hafva någonsin hörts eller synts af Ingerd Åslesdotter i Assjö förrännu och hafver som alltid förhållit sig enfaldig och saktmodigt i sitt lefverne och umgänge, så att ingen nu hört annat betyga och intercederade och bådo tjänligt att hon måtte åtnjuta klockorna och kyrkogården hofsam och ofta hade Ingerd begått Herrans högvördiga nattvard i förleden julohelg.

Resolutio: Dhenna Nådiga Rättens noga öfvervägande och betänkande över Ingerd Åslesdotter i Assjö att eftersom hon aldrig förrännu är beslagen med någon grav uppenbar synd, att så må och bör hon åtnjuta kyrkogården med sitt dödfödda foster, dock efter kyrkoordningens innehåll med de ceremonier som där förmälas.

(Vadstena Landsarkiv. Konga härads dombok A1:2, 1665)

Angående den tragiska händelsen som tilldrog sig i Attsjö våren Anno 1665 - modern version

Mitt i natten kallades hustrurna Kerstin Pehrsson och Karin Nilsson till sin granne Nils Åsleson i Attsjö Norregård. Han bad dem hjälpa systern Ingerd ”i hennes ynkeliga barnafödande”. Kvinnorna fann Ingerd liggande i sängen. Mellan benen hade hon ett dödfött barn.

När Kerstin och Karin tvättade fostret rent från sin orenlighet föll huden av dess huvud, kropp och armar, vilket visade att fostret sedan länge varit dött i moderlivet. Under stor smärta och vånda hade den stackars kvinnan helt ensam framfött sitt döda barn. På aftonen två dagar därefter dog även hon. Hustrurna tvättade Ingerd och därpå lades fostret vid hennes sida. Så blev båda liggande, eftersom ingen visste om de döda hade rätt att vila i vigd jord.

År 1665 den 21 April hölls extraordinarie ting i Växjö. Detta övervarades av välborne herr Mauritz, landshövding över Kronobergs län, samt kronans befallningsman och tio nämndemän. För att få tillstånd att begrava sin syster och hennes dödfödda barn hade Nils Åsleson begivit sig till tinget tillsammans med sina grannhustrur.

Nils beklagade sig högligen över systern Ingerd Åslesdotter, som hade framfött ett dödfött barn och avlidit två dagar senare. Båda låg nu sedan sju veckor obegravna och Nils begärde underdånigt att modern och fostret måtte få begravas innan värmen kom i luften, så att inte någon farlig sjukdom förorsakades av ond stank och luft.

Efter avlagd ed vittnade hustrun Kersti Pehrsson och hennes granne Karin Nilsson att de hade blivit kallade till sin granne Nils Åsleson, för att hjälpa hans syster Ingerd till rätta i sitt ynkeliga barnafödande. Då de inkommo så låg barnet dödfött mellan hennes ben, vått och inte avnavlat.

Vad det anbelangar Ingerd Åslesdotters tidigare leverne, innan hon råkat i denna syndiga olycklighet, så intygade pastorn och komministern och hela församlingen i Hovmantorp och Furuby att aldrig någonsin hade någon odygd hörts eller synt vad gällde henne förrän nu. Hon hade alltid varit from och saktmodig i sitt leverne och umgänge.

Man bad ödmjukast att Ingerd skulle få tillåtelse att bli begravd på kyrkogården och få åtnjuta klockringningen, som hjälpte den dödas själ ur skärselden och in i evigheten. Det påpekades att hon ofta deltog i nattvarden och sistlidne julhelg hade Ingerd begått Herrans högvördiga nattvard. Detta innebar att hon hade fått Guds förlåtelse för sin begångna synd.

Efter den nådiga rättens noga övervägande och betänkande kom följande utslag: ”Ingerd Åslesdotter i Assjö få, må och bör åtnjuta kyrkogården med sitt dödfödda foster med de ceremonier som kyrkoordningen föreskriver, eftersom hon aldrig tidigare blivit beslagen med någon grav uppenbar synd”. Ingerd och hennes lilla barn begravdes i vigd jord vid Furuby kyrka och slapp därmed att bli osaliga andar, dömda att irra omkring till tidernas ände.

Garvaren Johan Malkus Lindahl på Attsjö Norregård

Efter sex år som lärling och gesäll på olika garverier i Växjö hade Jöns Lindahl gett sig ut på gesällvandringar till bland annat Danmark, Norge och Tyskland för att förkovra sig i yrket. År 1822 var han tillbaka i Dädesjö och blev utnämnd till sockengarvare. I december samma år gifte sig Jöns med Helena Johansdotter på Möcklehult och bosatte sig på 1/16 mantal av gården. Året därpå föddes sonen Johan Malkus. De nygifta såg framtiden an med tillförsikt, men på grund av den tidens lagar gick det inte att försörja sig som garvare i Dädesjö. Åren som följde blev i stället fyllda av armod. I kyrkböckerna antecknades den växande familjen som inneboende och utfattig och tvingades periodvis att tigga för att överleva. År 1832 flyttade Lindahls till backstugan Åhus i Ramnåsa, men tillvaron förblev hård. Direkt efter konfirmationen måste äldste sonen Johan Malkus flytta hemifrån för att tjäna som dräng under Ramnåsa Kronogård.

År 1841 tändes en hoppets gnista när Jöns fick köpa ett landområde nära Ramnåsa kvarn av baron Rappe. I november månad flyttade sonen Johan Malkus till Växjö. Där tjänstgjorde han i två års tid som lärling hos garvarmästare Anders Sandahl, med målsättningen att själv en dag ta över den verksamhet som nu planerades i Ramnåsa. Med stöd av baron Rappe på säteriet anhöll Jöns Lindahl 1843 om att få starta ett garveri i Dädesjö. Den 18 december detta år fick garvargesällen sitt tillståndsbrev från Karl XIV Johan och Rikets Kommerskollegium med godkännande "att anlägga och driva fabrik för Läders beredning på lägenheten Åhus i Ramnåsa i Dädesjö socken". Garveriet byggdes av 12x12 tums furubjälkar och var i två våningar, 18 meter långt och 7 meter brett med svale på framsidan. På bottenvåningen inrymdes garveriet och ett limkokeri. På ovanvåningen fanns bostadsrum för gesäller, lärlingar och drängar, men också magasin för förvaring av läder samt för varor tillverkade av läder och skinn. 1844 startade garveriet sin verksamhet och samma år flyttade sonen Anton hem efter fyra år som dräng på baron Rappes säteri. Han var då 18 år och storebror Johan Malkus 21 år. År 1846 avskaffades skråväsendet av Sveriges riksdag. Kravet på en bestämd lärlings- och gesälltid togs bort och landsbygdens hantverkare måste inte längre tillhöra ett visst skrå. Rätten till egenförsörjning infördes, vilket innebar att myndiga män och ogifta kvinnor över 25 år fick sälja varor som de själva hade tillverkat. Det blev också tillåtet för handelsmän att starta butiker på landsbygden om avståndet till närmaste stad var minst tre mil. Detta blev vändpunkten för familjen Lindahl. Jöns blev häradsgarvare och drev Åhus garveri med hjälp av sönerna Johan Malkus och Anton. Familjen på tio personer flyttade in i ett tvåvånings bostadshus med fyra rum och kök.

Den 20 oktober 1852 gifte sig garvaren Johan Malkus Lindahl med Anna Stina Johannesdotter på Attsjö Norregård och de nygifta flyttade in i ett av rummen i familjen Lindahls stora boningshus på Åhus garveri. Företaget var vinstgivande och Johan Malkus blev även delägare i Nykvarn i Furuby. Tre år senare köpte han och Anna Stina 15/64 mantal Attsjö Norregård av hennes föräldrar och flyttade dit med sina två barn. Här förverkligade Johan Malkus sina

planer och anlade ett eget garveri. För att ha gott om vatten valde han ut en plats ner mot Byasjön (Lilla Attsjön), strax öster om byns bästa källa, "som aldrig frös och aldrig sinade". Sommaren 1862 såg allt ut att gå bra för Johan Malkus. Hustrun Anna Stina hade fött deras sjätte barn och nu hade de tre döttrar och tre söner. Svärföräldrarna som bodde på undantag var mellan femtio och sextio och ännu arbetsföra. För att driva jordbruket, skogsbruket och garveriet hade familjen detta år tre pigor och fyra drängar och sist men inte minst garvargesällen Carl Rydén – den viktigaste personen när det gällde verksamheten på garveriet. Att garva hudar kräver stor yrkesskicklighet. Fysisk kraft och uthållighet måste kombineras med gedigna fackkunskaper samt precision och ett lätt handlag för att inte skada de tunnaste och finaste skinnen. Allt detta ägde Rydén, som under många år hade arbetat som garvare i Ystad och där bildat familj. Frun dog när barnen ännu var små. Sex år senare återvände änklungen vid 44 års ålder till födelsesocken Furuby tillsammans med sina två barn. Dottern Maria var 16 år, konfirmerad och kunde börja tjäna som piga medan sonen Carl Johan bara var nio år. Garvargesällen Rydén flyttade in på Attsjö Norregård 1855, stannade i tio år och blev stommen i garveriet.

Våren 1862 hade Johan Malkus gott om pengar och erbjöd Jonas Peter Magnusson, en nämndeman från Hov i Växjö, att få låna 1000 Rd. I mitten av 1800-talet fanns inget utbyggt bankväsende i Sverige. Betalning lämnades i natura, i kontanter eller med skuldförbindelser. Reverser bytte ofta ägare och till slut visste man inte vem som kunde komma och kräva en på pengar. Att låna ut pengar var det vanligaste sättet att få kapitalet att växa. Räntan låg vanligen på 5% eller 6%. De flesta personer som vid denna tid förekommer i bouppteckningar hade både tagit lån och själv lånat ut pengar. Skillnaderna var summornas storlek och om debet eller kredit var störst. Att folk ibland slarvade med att bokföra avbetalningar eller glömde anteckna tilläggs lån, resulterade i många stämningar till häradsrätterna. Gick det riktigt illa väntade konkurs.

Den 31 maj kom Magnusson och Lindahl överens och en skuldsedel upprättades. I rådman Ekströms salubod i Växjö överlämnade garvaren 1000 Rd kontant till nämndemannen. Lånet skulle återlämnas i mindre poster när Johan Malkus sade ifrån. Någon tid därefter började han att erfordra mindre belopp som Magnusson betalade. När lånet var mer eller mindre återbetalt, lånade garvaren 300 Rd av Magnusson och betalade av efterhand. Därefter blev parterna oense huruvida alla skulder var betalda. Nämndemannen hävdade att garvaren var skyldig honom 112 Rd, inkl. ränta och vände sig till landshövdingen, som beordrade kronofogden att kräva Johan Malkus på beloppet. Han betalade under protest, överklagade till högre instans och fick rätt i Hovrätten. Därefter blev J.P. Magnusson kallade till stadsfiskal Laurin i Växjö för att betala tillbaka Johan Malkus 112 Rd, plus 47 Rd för omkostnader. Mycket förorättad hävdade nämndemannen att garvaren i stället var skyldig honom ytterligare 215 Rd och hotade med stämning om Johan Malkus insisterade på att få sina pengar. Så började en rad av stämningar och motstämningar i Konga Häradsrätt, där båda parter kallade vittnen, anlidade ombud, bifogade långa skrivelser och uträkningar och försökte ta heder och ära av varandra. I domböckerna kan vi se hur uppskov begärdes gång efter gång och hur rättegången drog ut på tiden. Sårad stolthet och prestige gav bränsle till brasan och den 5 mars 1867 anklagade Magnusson sin kontrahent för missfirmelse enligt § 9 och 10 i strafflagens 16 kapitel. Han ansåg att garvaren hade kränkt hans heder och anseende och kände sig

förolämpad. Den anklagade begärde uppskov, vilket godkändes. Vid nästkommande ting underkändes nämndemannens anklagelser om missfirmelse. Dessutom fann tingsrätten att avskrivningen gällande 100 Riksmünt på en av reverserna, bevisade att Johan Malkus till fullo hade betalt sin skuld till nämndemannen Magnusson. (*Vadstena landsarkiv. Konga härads dombok Ala:198, 1867*) Därmed fick garvaren Johan Malkus slutligen upprättelse, men den fem år långa rättstvisten hade tagit på krafterna och själsfriden. Nämndeman Magnusson levde däremot vidare i högsta välmåga och fortsatte sina affärer. År 1883 köpte han t.ex. garvare Holmbergs gård i Växjö för 9000 kr på exekutiv auktion (*Smålandsposten 9/8 1883. Kungliga biblioteket, KB*).

Garvaren Johan Malkus Lindahl gjorde en överenskommelse med hemmansägaren Carl Johan Petersson på Attsjötorp om köp av 100 tolfter (1200 stycken) 3 tums plank. Enligt vissa källor skedde detta 1863, medan andra anger 1865. Troligtvis skulle virket användas för att bygga ett stort boningshus som visade ägarens framgång och sociala status. Som betalning lämnade Johan Malkus en revers på 450 Rd riksmünt den 24 november 1865. Därmed ansåg han affären bekräftad, fast inget skriftligt köpeavtal hade upprättats. Träden skulle få lov att stå kvar på rot fem år innan de behövde avverkas. Garvaren uppgav att han dessutom hade köpt 30 tolfter (360 stycken) furuträd, 7 alnar från roten 9 tum i lilländan, ren och mogen skog. Johan Malkus får själv berätta vad som sedan hände:

”Sedermåra försålde Carl Johan Petersson all såväl sin fasta som sin lösa egendom och anses som helt och hållet utfattig. Detta styrkes genom det fattigdomsbevis som länsmanen utfärdade vid utmätningen hos honom. Sålunda saknar Petersson förmåga att anskaffa den skog, han sålt till mig och som jag betalat med nämnda revers. Senare överlämnade han denna revers till sin vän Jonas Johansson i Kårestad, som har försökt indriva den genom lagsökning mot mig.”

Johan Malkus ansåg att han blivit bedragen och stämde männen:

”Med anledning härav får jag ödmjukt anhålla om en stämning på såväl hemmansägaren Carl Johan Petersson i Attsjötorp som hemmansägaren Jonas Johansson i Kårestad, båda i Furuby socken. Attsjö den 18 september 1866/J.M.Lindahl.”

Vid andra rättegångsdagen den 2 november 1866 vittnade Carl Johan Petersson att han hade sålt sin fastighet till förre soldaten Sven Ask den 27 december 1866. Därvid skrev de ett kontrakt som innebar att Petersson fick arrendera hemmansdelen av Attsjötorp för 10 Rd per år. I arrendekontraktet stod omnämnt att Lindahl av hemmanets skog skulle få virke till 100 tolfter 3 tums plank samt hälften av ytor blivande 2 tums plank. Däremot nekade Pettersson till att dessa furuträd skulle huggas och sågas av Lindahl och till att han även hade sålt 30 tolfter. Därefter sköts rättegången upp till nästa ting. Lindahl kontaktade torparen Carl Magnus Johansson och begärde hans utsago, men Johansson var inte skrivkunnig. Nämndemannen på Thorsagård skrev ner hans vittnesmål, som lämnades in till domstolen.

”Herr J.M. Lindahl i Attsjö köpte den 20 nov 1863 af Carl Johan Petersson på Attsjötorp Trettio Tolfter Furuträd av mogen Skog, hvilka skulle innehålla 9 tum i diameter 7 alnar från roten af en överkommen köpesumma af 100 Rd Rmt. Herr Lindahl betingade sig tillstånd af Carl Johan Petersson att dessa 30 Tolfter skulle få qvarstå på Stubben i fem års tid från

ofvanstående datum och de kom överens om betalning på 100 Rmt, detta kan och vill jag med lifvilig Ed bekräfta, så sant Gud mig hjälpe till lif och själ! Attsjö Thorsagård och Östratorp den 4 mars 1867 Attsjö, Carl Magnus SMIS Johansson.” Därpå intygade skolläraren P.M. Andersson I Attsjö och Johan Gustaf Carlsson i Norregård att Carl Magnus Johansson på Östratorp under Attsjö hade erkänt denna vittnesberättelse och med sin hand om pennan underskrivit med sitt namn.

I mitten av 1800-talet var 450 Rd en anseelig summa pengar och för oss verkar det märkligt att en sådan stor affär gjordes upp utan vare sig kontrakt eller vittnen. Hedern och äran hade under många hundra år varit en av det svenska samhällets viktigaste värdegrunder. Hedern och äran utgjorde ännu på mitten av 1800-talet ett rättesnöre för den enskilda människan. En hederlig man var en som talade sanning och vars ord dög lika bra som det skrivna. På 1860-talet kunde de flesta vuxna läsa men skrivkunnigheten var det sämre med. För att skriva kontrakt måste man anlita någon juridiskt kunnig person som skulle ha betalt. Under två års tid, från oktober 1866 till oktober 1868 pågick de juridiska processerna där Johan Malkus Lindahl stämde Carl Johan Petersson från Attsjötorp, Jonas Johansson i Kårestad och Sven Jönsson Ask på Byestad. Ett tiotal gånger beviljades uppskov, då nya vittnen skulle kallas in. Att avgöra vad som verkligen hade skett går inte att utröna eftersom C.J. Petersson avreste till Amerika 1868 och övriga tvister slutade i förlikningar. Sammanfattningsvis hade Lindahl efter avsyning fått avverkat de 100 tolfterna furuskog som han betalade med reversen. Däremot motsatte sig Ask att de furor, som ännu återstod av de 30 tofter som garvaren köpt för 100 Riksmünt, skulle fällas i den skog som han nu ägde. Även denna rättsprocess tog hårt på Lindahl, som till slut skrev inlagor med osäker och darrig handstil och inte närvarade vid domstolen i Ingelstad, utan anförde att han var sjuk och anlidade ombud. (*Konga häradsrätts dombok Ala:196-202. Vadstena Landsarkiv*)

Medan dessa rättegångar pågick, blev Lindahl tvungen att sälja av egendom i ett försök att få rätsida på sin ekonomi. Vid sex olika tillfällen kungjordes våren 1868 i Smålandsposten (KB): *”Onsdagen den 29/4 1868 skall genom frivillig auktion försäljas garfwaren J.M. Lindahls i Attsjö, här i staden egande gård och tomt samt trädgårdsjord i qwarteret Lugnet under Litt. U.R. i hörnet af lilla Sandgårdsgatan- och Bäckgatorna samt hälften i lägenheten Nybygget i hus och kålgårdjord, beläget i Norra förstaden och kommer willkoren för dessa serskilda fastigheter att före utropen tillkännagifvas. Växiö den 15 april 1868, Borgmästare och Råd.”*

Johan Malkus Lindahl var garvare och affärsman, men saknade kunskaper hur man drev en gård med jordbruk och skogsbruk. Under många år var svärfadern och svågrarna en garant för att egendomen sköttes och gav vinst, men 1867/68 drabbades Sverige av seklets värsta missväxt. Det kalla året då grödorna frös, följdes av det torra året när allt vissnade och boskapen dog. Tusentals människor svalt ihjäl och få kunde äta sig mätta. Rörelsen på garveriet gick i stå, liksom den mesta annan företagsamhet i landet. Efter att den erfarne och duktige Carl Rydén slutade 1865, hade Lindahl bara en och periodvis ingen gesäll mellan 1866 och 1868. Hustrun Anna Stinas bröder hade lämnat Norregård, hennes yngre bror Johan emigrerade till Norra Amerika och fadern började bli gammal. Garvare Lindahl var fast i Småland med försörjningsansvar för sina svärföräldrar och sin fru, åtta barn och de anställda på gården. Han lånade pengar mot inteckningar i fastigheten och sålde torpet Marbäcken till

sin bror Anton i Ramnåsa, allt för att täcka underskotten. År 1870 var skulderna så stora att Johan Malkus tvingades sälja 15/64 Norregård. Samtidigt nedmonterades ett av de tre stora boningshusen på Attsjö Norregård för att byggas upp en kilometer norrut. Dit flyttade Lindahls med sina tio barn och fortsatte att driva garveriet, men de rättsliga processerna förföljde honom. Den 11 november 1871 fanns följande notis införd i Nya Växiöbladet (KB): *"I Göta hofrätt expedierades dom den 3 november uti mål emellan Gustaf Petersson i Högboda samt Swen Persson i Thorahultamåla och garvaren J.M. Lindahl samt nämndemannen Peter Johan Andersson i Attsjö; utslag den 2 på begäran af kronofogden C.U. Sällberg"*. Vad denna process avser och vilket utslaget blev, har inte gått att utröna.

Sommaren 1874 förlorade Johan Malkus sin enda ko och beviljades av sockenstämman att gå runt med lista för att uppbära frivilligt bidrag. Två år senare födde Anna Stina vid 45 års ålder sitt tolfte och sista barn, som döptes till Bror Herman Tolffrid. Äldste sonen Frans Oscar började bedriva handel i det som nu heter Lindeberg och Johan Malkus lärde August Möller att garva. Möller var brukare på Attsjö Norregård, men ville också ha en egen verksamhet och 1878 köpte han garveriet. Frans Oskar Lindahl flyttade 1876 till Stensnäs i Furuby och drev där sin handelsbod. Två år senare flyttade föräldrarna dit med de hemmavarande barnen.

Redan 1875 hade Lindahls äldsta dotter Ulrika Charlotta gift sig med snickaren Johan August Johnson från Högsby socken och bosatt sig i Stockholm. Fyra år senare flyttade paret till Oskarshamn och blev ägare till en fastighet, som inrymde både lägenheter och Johan Augusts snickarverkstad. De kommande åren bosatte sig syskonen Lindahl en efter en i Oskarshamn. Brodern Frans Oskar blev en framgångsrik handelsman och vigde sitt liv åt att hjälpa sina yngre syskon, som till att börja med bodde hos honom i Oskarshamn, alla utom två. En av systrarna gifte sig i Stockholm med en handlare medan brodern Carl Otto hamnade i förteckningen över obefintliga. Han vistades 21 år gammal på okänd ort och uteblev från värnplikten. Därefter hittar vi inga spår efter honom i Sverige och antar att den unge mannen emigrerade.

Johan Malkus Lindahl hade upplevt både fattigdom och framgång. Som barn var han och familjen tvungna att tigga för att överleva. Som garveriägare och affärsman hade han till att börja med stor framgång, förvärvade flera fastigheter och byggde Norregårdens stora boningshus, men blev fartblind och förlorade allt. Den 15 oktober 1898 dog f.d. garvaren Johan Malkus Lindahl 75 år gammal på lägenheten Stensnäs i Furuby.

Anna Stina kunde med tillfredsställelse konstatera att tio av de tolv barn hon fött uppnådde vuxenålder och redde sig bra. Tack vare den duktige och uppoffrande äldste sonen Frans Oscar fick föräldrarna en tryggad ålderdom och de yngre syskonen en språngbräda ut i livet, men det måste ha suttit som en tagg i Anna Stinas hjärta att hennes föräldrar, som varit självägande bönder, slutade sina dagar utfattiga till följd av makens dåliga affärer. Efter 17 år som änka dog hon på Stensnäs i Furuby 1915.

Familjen August Möller - om en soldatson från Furuby som anlade norra Minnesotas största garveri

August Håkansson föddes 1848 som son till korpral Håkan Rolf på soldattorp N° 24 i Furuby. Tjugoett år gammal gick han i faderns fotspar, tilldelades soldattorp N° 36 i byn och fick soldatnamnet Möller. August var en stark, arbetsam och driftig man med goda vitsord, lämplig både som brukare och svärson. Just vad Sven Petter behövde till sin nyinköpta gård i Attsjö. När August Möller 1872 gifte sig med Eva Lisa Svendotter tog hans liv en helt ny vändning. Hennes far var den driftige entreprenören, timmerhandlaren och bonden på Jöns Markussons gård i Attsjö, Sven Peter Johansson. August blev brukare på 15/64 mantal av Attsjö Norregård.

På gårdens marker låg ett garveri som ägdes och drevs av garvaren Johan Lindahl. De senaste åren hade Lindahl haft ekonomiska problem och behövde lösgöra bundet kapital. Möller som var företagsam och inte rädd för arbete vill vara mer än bara brukare. Han vill driva något eget. Lindahl lärde Möller hantverket och sålde garveriet som värderades till 1500 kr. För att finansiera affären 1879 lånade Möller 1500 kronor från församlingens kyrkokassa, med två månaders uppsägning och sex procents ränta. Svärfar Sven Petter och Nils Petter Johansson på Attsjö Södregård var borgenärer, "en för begge och begge för en, i full borgen så som för egen skuld". Möllers affärsidé var att tillverka och saluföra skinn och läderprodukter. Förutom brukare och garvare skulle han nu också bli lanthandlare. En stor satsning. År 1882 köpte svärfar Sven Petter garveriet för 2000 kr, en fingervisning om svärsonens ekonomiska problem. Möller fortsatte att vara brukare och garvare på Norregård och åtnjöt ett gott anseende i Attsjö. Han utsågs till ålderman, dvs. han var sammankallande, föredragande och förde protokoll när byamännen sammanträdde. Åldermannen hade som uppgift att verka för byns bästa, inte för egennyttan, och Möller var betrodd.

I januari 1883 köpte "garfvaren August Möller" och hans hustru Eva-Lisa drygt tre tunnland sjöland för 550 kronor av Nils Peter Johansson med hustru på Attsjö Södregård. Marken hade skapats efter att sjön tappats på vatten och låg på ömse sidor om avloppskanalen i sjöns norra ände, omgiven av Norregårdens ägor på landbacken. Området som tidigare delvis varit under vattnet och då benämnts Holmen, började nu kallas för Mölleslandet. I samband med att Lilla Attsjön återskapades 2014, restes ett fågeltorn och en parkeringsplats anlades just där.

Den 19 maj 1883 kom Attsjö byamän överens om att en del av vägen till Furuby behövde läggas om vid "Klöfveslien". Detta var ett stort arbete och bönderna betalade i förhållande till hur mycket mark de ägde. Uppdraget lades ut på entreprenad och skulle vara färdigt i september. Möller åtog sig detsamma för en summa av 330 kr. Han beviljades dessutom 65 kronor extra eftersom vägen skulle genom "Skärabacken" vid Lilla Klövesbacken. Den förste oktober avsynades och godkändes vägen av byamännen. Att Möller var betrodd och van att uttrycka sig i skrift visade sig igen 1844. Då dog hustrun Ingrid Nilsdotter på torpet Marbäcken under Attsjö Norregård. Tillsammans med Johan Carlsson, som bodde i en annan av Attsjös Norregårdar, skötte Möller inventeringen och upprättade bouppteckningen.

Vid denna tid hade Möller bekymmer med ekonomin. Det största hotet mot hans storslagna planer fanns bara tio kilometer bort i Dädesjö socken. Där låg det stora välskötta Åhus garveri, som startades 1844 av garvaren Jöns Lindahl. Redan fyra år senare blev detta Uppvidinge häradsgarveri. Åhus garveri var stort och välutrustat med 32 beredningskar; 14 stycken inomhus i garveriet och 18 kar utanför på gårdsplanen. En del av dem var nästan 3 meter djupa. På Attsjö Norregård fanns 1887 en garveribyggnad och bara 16 garvkar, varav en del var nya, och dessutom en barkkvarn. Alla Jöns Lindahls fyra söner blev garvare och familjen hade genom decennier byggt upp många och viktiga kontakter, både när det gällde att köpa upp hudar och att sälja de framställda produkterna. På garveriet fanns duktigt fackfolk. Hit sökte sig gesäller från andra delar av Sverige och gesäller som utvidgade sina resor till främmande länder. Hit sökte sig flera lärlingar och här fanns garveridrängar som utförde de mindre kvalificerade arbetsuppgifterna. Ända sedan 1861 hade Johan Lindahls yngre bror Anton ägt och drivit Åhus garveri. Han beskrevs som en synnerligen skicklig garvare och samtidigt en företagsam affärsman. Anton företog långresor men köpte också upp hudar runt om i socknarna, såsom i Furuby, Söraby och Gårdsby. Dessutom importerades hela vagnslaster med hudar från andra länder. Under 54 år var Anton Vigelius Lindahl yrkesverksam på Åhus Garveri i Ramnåsa, varav 37 år som ägare och företagsledare. Den eventuella lojalitet Anton hade haft gentemot broderns garveri i Attsjö, upphörde när Möller tog över rörelsen.

Nils Petter Johansson i Attsjö Södregård hade gått i borgen för Möllers stora lån från kyrkokassan och blev oroad när han märkte att garveriet gick med förlust. I april 1884 anhöll han om att August Möller i Attsjö skulle sättas i konkurs. Följande månad fanns denna kungörelse att läsa i Smålandsposten (KB):

”Genom offentlig stämning hafva samtliga borgenärerna uti Landthandlanden August Möllers i Attsjö af Furuby socken denna dag började konkurs blifvit kallade att sist före klockan 12 Tisdagen den 15 nästkommande Juli inför Domaren i Konga härad å tingsstället Ingelstad sina fordringar i konkursen i laga ordning bevaka. Växjö den 7 Maj 1884. På Domare-Embetets vägnar: Knut Malmar”.

Därefter hördes inget mer om konkursen, vilket kan bero på att svärfar Sven Petter Johansson hade gått i god för svärsonen. Att Möller trots konkurshotet alltjämt var en betrodd ålderman visar protokollet från byastämman den 23 juni 1885. Då beslöts att reparera ett dämme i den delvis utdikade Byasjön i Attsjö. Dammfästet skulle gemensamt underhållas av dem som var ”ägare i Sjöns botten” och Möller åtog sig att ansvara för att arbetet genomfördes. Varje hemman skulle ställa upp med två dagsverken och infinna sig under oktober månad vid tillsägelse. Protokollet undertecknades ”August Möller, ålderman”.

Sommaren 1886 flyttade familjen Möller till Linneryd och bosatte sig på 6/16 Mantal Blötemåla. För första gången i sitt liv blev August Möller hemmansägare. Mitt i flytten födde Eva Lisa sin sjätte son. Fyrtio år gammal hade hon givit liv till sammanlagt åtta barn. De två första söner dog vid fem månaders ålder, den tredje sonen efter 24 dagar – alla av ”slaget”, hastigt och utan att man visste varför. Bara två flickor och två söner överlevde de första farliga åren. Yngste sonens död i början av november, efter fyra månader i Linneryd, blev ett slag för mycket för modern. En månad senare lämnade familjen sin nyinköpta gård och återvände till Attsjö. Då hade lille Ernst Einar begravts hos sina tre bröder på Furuby kyrkogård, men först

18 dagar efter sin död. Eva Lisa med familj blev nu inneboende hos sina föräldrar på Attsjö Jöns Markussonsgård. Som vanligt var far Sven Petter engagerad i flera olika projekt. Den 24 februari 1887 dog han plötsligt av lunginflammation. Kvar fanns ett företag i kaos. Sven Petters stora investeringar hade inte hunnit ge avkastning och bouppteckningen redovisade ett stort underskott. Konkursen var ett faktum.

I början av november samma år lämnade Möllers det land som tagit fyra av deras söner. De ville nu starta ett nytt liv i Norra Amerika. Där fanns redan Eva Lisas storasyster Emilia. Familjen bosatte sig i St Paul där August under sex års tid drev ett garveri. Här dog både sonen Claes Enoch född i det gamla landet och den nye amerikanske medborgaren Knut Harry.

År 1894 blev Miller, som han nu hette, kontaktad av en Bernard Sampson som erbjöd gratis tomtmark, om August ville starta ett garveri i Crookston i nordvästra Minnesota. Norrmannen uppmuntrade landsmän och svenskar att flytta in på hans stora landområde, som på tre sidor omgavs av Red Lake River, således ett perfekt läge för en industri som förbrukar mycket vatten. Så kom det sig att soldatsonen från Attsjö startade Minnesotas första garveri norr om St Paul. Miller började i liten skala men utökade rörelsen efterhand. Verksamheten inhystes i två stora tegelbyggnader som utrustades med moderna maskiner. När han blev gammal drevs garveriet framgångsrikt vidare av sonen Herman som fortsatte att expandera. Företaget gjorde affärer i stora delar av Minnesota, i Nord och Syd Dakota och i den kanadensiska provinsen Manitoba. Runt 1916 garvades 3000 häst- och kohudar årligen på Crookston Tannery.

För August och Eva Miller var det viktigt med en svenskspråkig luthersk kyrka, där de kunde förstå predikan, sjunga med i psalmerna och träffa andra svenskar. Båda var aktiva i bildandet av "The Swedish Lutheran Church". Paret beskrevs som starka, gedigna och godhjärtade personer, som ofta hjälpte mindre lycklig lottade medlemmar i församlingen. August Miller dog 1913 och Eva 1932.

Sonen Herman Miller var en erkänt duktig företagare och medlem i Crookston Commercial Club. Han var aktiv i det amerikanska samhället, tillhörde Lions och blev invald i Frimurarorden. Ändå var han mån om sina småländska rötter och fortsatte att engagera sig i stadens svenska församling. Enligt obekräftade källor brann Crookston Tannery ner i mitten av 1930-talet. Både Herman och systemen Emeli lämnade Minnesota med sina familjer och flyttade till Kalifornien. De bosatte sig i Los Angeles och dog där på 1950-talet.

Allan Karlsson på Attsjö Norregård berättar

Faster Margit, min far Karl med hästarna Tor och Guling, mor Hilda med mig i famnen, farmor Mathilda som kallades "Mor Thilda" och farbror Eric 1934. Foto: Allan Karlsson.

Mitt tidigaste minne är när mor och jag gick till Byestad för att hälsa på. En dörr öppnades och plötsligt såg jag in i ett rum där en gammal vithårig man satt och rakade sig. Det måste ha varit morfar Johannes och det är min enda minnesbild av honom, eftersom han dog strax därefter. Jag var väl en två-tre år. (Morfadern dog den 2 december 1936.) Tre år senare dog också mormor Johanna på Byestad. Alla begravningsgästerna hade samlats i sorgehuset och det bjöds på något att äta och dricka. Jag minns att mormor stod lik ute på gårdsplanen. En och en halv meter höga granar var placerade på en meters avstånd från den öppna kistan och alla skulle gå fram för att ta farväl av den döda. När vi kom ut från huset hade jag glömt min nya mössa där inne men fick inte hämta den. Jag grät och skrek och ville inte gå fram till kistan, jag ville bara ha min mössa. Alla tyckte att jag var ett förfärligt barn, som förde ett sådant väsen för en mössa, när de andra var ledsna för att mormor hade dött. Så kom den svarta likvagnen förspänd med två hästar och det var morbror Hjalmar som körde. Kistan lastades upp, någon läste en utfärdsbön och alla följde efter i ett långt sorgetåg. Ingen fick lov att köra om ett begravningsståg, som således blev allt längre och längre innan man kommit fram till kyrkogården i Furuby, 7 km därifrån. På stora vägen låg äreportar av klippt granris utlagda för att hedra den döda. Ända fram på 1950-talet brukade vi också göra en äreport på vägen mot Furuby när ett sorgetåg skulle passera Norregård.

Mina farföräldrar hade sitt undantag i tre rum och kök på Norregårns övre våningen. Det berättas att farfar Magni brukade säga: "Nu e de kväller", precis som Astrid Lindgrens rumpnissar i filmen om Ronja Rövardotter. Han dog innan jag föddes, men min farmor Thilda hade jag mycket bra kontakt med. Hon var lite beskyddare för mig. När alla andra var djäkliga och elaka och orättvisa tog jag trappan upp till farmor. Hon var en rund liten gumma, som alltid gick baklänges nedför trappan. Varenda dag gick jag upp och läste läxan högt för henne. Jag har mycket fina minnen från min farmor.

Som barn var man alltid med överallt och fick delta i arbetet så fort man kunde göra någon nytta. Att köra in ved och plocka potatis kunde jag hjälpa till med tidigt och att veva slipstenen (dra slipet) när det var slätter. Via körbryggan på gaveln kördes höet upp på slinnet och säden ladades i kärvar på logen innan man tröskade på hösten. Vid skörd hjälptes alla åt, men att kapa och spräcka ved det var jobb för en karl. I skolåldern fick vi hjälpa till både före och efter skolan men också på helger och lov. Far var morgonpigg och började mjölka vid femtiden, men vi barn var trötta på morgnarna. Jag var med och passade mjölkmaskinen och satt där med läxboken, somnade och glömde både läxan och mjölkningen. Ja, det var lite jobbigt. Och sedan somnade jag i skolan också. Min första egna uppgift när jag kom hem därifrån var att vattna en av hästarna. Jag tog tag i grimman och ledde ner hästen till källan som aldrig frös och aldrig sinade. På den tiden fanns det 13 bönder i Attsjö som levererade till mejeriet. Vi hade 8-10 kor och varje dag hämtades mjölkkanorna med lastbil.

Det var otroligt att mor Hilda hann med allt. Hon hade nio ungar, stort hushåll, lagade mat, tillverkade ost, jobbade ute i ladugården, var med vid höskörd, spannmålskörd och plockade potatis. Förstår inte hur hon kunde hinna. Inga maskiner fanns det i hushållet och vi köpte aldrig bröd. Mor bakade allt. Syskonen tog hand om varandra när hon jobbade i stallet på morgnarna. Som barn hade jag kikhosta, vattkoppor, mässlingen och scharlakansfeber. En del av oss var rätt dåliga emellanåt, med då var det att rekvirera doktorn som kom ut från Växjö med bil.

Vi var nio barn, alla födda hemma. Vanligtvis föddes mina syskon på natten, för när man vaknade på morgonen var där någon som skrek. Barnmorskan som hette Vivian Berg kom från Hovmantorp, åtminstone till de sist födda barnen. Mor låg till sängs några dagar efteråt och fick då hjälp i hemmet av sin syster Karin på Lindeberg. Eller så kom "Moster Augusta", mormors syster som var änka och bodde i Tegnaby. Det var 17 år mellan mig och mitt yngsta syskon. Som barn fick jag höra sägnen om Drakaröret, men annars berättades det inte sagor eller sjöngs hemma.

Med så många barn blev det många blöjor att tvätta. Mor sydde en hel del kläder till oss på sin trampsymaskin men där fanns ju andra i grannskapet som också gjorde det, bland annat min moster Karin och Ameli i Jössagårn (Jöns Markussonsgård), så min bror Sixten och jag hade var sin fin sjömanskostym i sammet. Som liten hade jag kortbyxor och livstycke med strumpeband för att hålla de långa svarta stickiga strumporna på plats. Otäckingar! På fötterna hade jag gymnastikskor på sommaren, gummistövlar på vintern men trätofflor där hemma.

När arbetet var färdigt i stallet åt vi frukost. Det kunde vara smörgås med fläsk eller ost, korv eller sylta och så drack vi mjölk, ibland med kakao. Till kvällsmat åt vi ofta havregrynsgröt med

lingonmos. Till middag blev det husmanskost till exempel potatis med fläsk eller strömming som vi köpt av en kringresande fiskhandlare. Flera olika försäljare besökte Norregårn och ibland kom borstagubben. Han var livrädd för älgar. – Men det var inte Jojje på Getingagården i Furuby, inflikar Ingvar. - Jojje berättade hur han en gång blev jagad av en älg, men räddade sig genom att ta upp sin avlånga snusdosa och slänga snus mot älgens mule, men inte mer än att där blev en pris till honom själv också!

När jag växte upp fanns det rätt många ungar i byn och vi lekte ibland julkalas eller datten, hoppade hage, spelade kula och fotboll. Jag och min bror Sixten tyckte det var roligt att köra kärra med gamla spinnrockar. Vi plockade kräftor för hand i Kårestaån, gick med ficklampa när det var mörkt och lyfte på stenarna. Det var rätt spännande.

På vintern byggde vi snöfästningar, hade snöbollskrig och åkte ofta skidor. Mitt första par gjorde bysnickare August Karlsson på Hagalund, faster Thyras man. De tjatade jag mig till vid fyra/fem års ålder. Skidorna hade bara en rem över tårna så det var lätt att sticka in gummistövlarna. I början fastnade det mycket snö undertill, så jag fick lyfta på fötterna ordentligt för varje steg när jag gick på skidor. Det kunde bli ganska högt med snö efter ett tag, men med åldern blev jag mer avancerad och började valla med stearin. Vi åkte mycket på kullarna vid Byestad och roligast var stigen med ett litet gupp. På den tiden fanns det inget vatten på Byasjön, men vi åkte skridskor på vattenpölar.

När jag var sju åtta år gammal kunde man härifrån byn se ett gammalt brandtorn som stack upp över skogen. Det var anlagt på Tornafällan på Attsjöns högsta punkt och var i dåligt skick. Jag var där med mina äldre lekkamrater; 4 år äldre Tubert från Torsagård och Ragnar på Torslund. Tornet var åtta/tio meter högt med en plattform högst uppe och där klättrade vi. Jag känner inte till några andra brandtorn, men vad skulle det annars vara till?

I varje by fanns det brandförsvaret och ett rödmålat skjul med en liten brandspruta, skyfflar, spadar, yxor, hinkar, hackor. I Attsjö stod detta i Jössagården och skogvaktare Wahlqvist på Nyalund var brandfogde tills på 1930-talet. Ofta på somrarna förorsakade ångloken bränder, ända fram på 1950-talet. När jag var barn brann sågen i Fägerstad och så minns jag en gång när det brann på Lindeberg i Attsjö, en skogsbrand när jag var tio/tolv år. Det blev stort pådrag och folk från hela socknen åkte dit, men branden hade upptäckts tidigt och kunde släckas innan den blev stor. Några gånger var jag med och släckte.

Skolan låg i Furuby och dit fick vi skjuts med mjölkbil, som var en kombinerad passagerar- och lastbil med två säten framför flaket. Eftersom vi var en åtta/tio barn satt vi knäet på varandra. Ibland skulle någon vuxen också in till stan och handla och detta var den enda kommunikationen som fanns. Skolan började kvart över åtta och sen körde chauffören till stan med mjölken. Förhoppningsvis var han tillbaks när vi slutade skolan kvart i två. Men det lyckades inte alltid. Ibland började vi gå, ibland hann han fatt oss, ibland gick vi ända hem. I synnerhet var det besvärligt under krigstiden. Då var det gengasdrift och järnhjul, som skramlade och dånade på grusvägarna. Jag gick först sex år i folkskolan och sedan två kurser i fortsättningsskolan i Furuby, men då cyklade jag. Det gick bra trots snö och halka ibland på vintern. Vi studerade jordbrukslära och husdjurslära, samhällskunskap, bokföring och lärde att fylla i blanketter. Sedan ansågs vi fullärda.

Efter konfirmationen fick jag börja arbeta för andra. Sjutton år gammal prövade jag på att vara stabbläggare vid Aron Lindströms såg i Byestad. Att bära sågade plank på axeln medan man gick upp för att lägga planken allt högre upp på traven var ett krävande jobb. Det behövdes bra balans. Under arbete i skogen fick jag en tallgren i ena ögat och en blodutgjutning med skada på hornhinnan. Aron körde mig till Lasarettet i Lund, där jag blev liggande två veckor och fick en viss synnedläggning. Sedan var jag ett tag på Räfte lådfabrik och jobbade på brädgården med att sortera timmer och brädor. På den tiden körde jag motorcykel till jobbet, en JB 250 kubik. 1952 tog jag körkort 18 år gammal, men då hade jag redan kört lastbil för Tubert och fortsatte sedan att köra massaved, timmer och grus. Jag trivdes bra.

1961 blev jag erbjuden att som äldste son ta över gården. Jag tvekade lite men min fästmo Ann-Britt och jag diskuterade hur vi ville ha det tillsammans och bestämde oss för att satsa på ett liv i Attsjö. Ann Britt gick på hushållsskola för att lära sig ta hand om hushållet på ett jordbruk och hon var mycket duktig på att jobba, både ute och inne. Vi gifte oss den 8 augusti 1961 och fick tre barn. I början satsade vi på kor men 1967 slutade mjölkbilen att komma till Attsjö för att hämta kannorna. Några år senare blev det mjölkbrist och mejeriet i Växjö uppmuntrade oss bönder att skaffa kor igen. Ann Britt och jag satsade stort och lät bygga om det stora gamla stallet där väggarna hade börjat luta utåt. Vi bytte ut bärande bjälkar, rätade upp hela stallet och moderniserade inredningen. Nu hade avbytarsystemet införts med en dag per månad och vi samlade till en veckas sammanhängande ledighet för att varje sommar göra semesterresor runt om i Sverige. Jag jobbade 50% av tiden i skogen och 50% av tiden lades på jordbruket. Skogen gav bäst avkastning. I början hade vi hästar både i skogen och i jordbruket, men skaffade traktor och mer maskiner efterhand. Sedan köpte vi till grannfastigheten Kronogård, hyrde ut boningshuset och brukade jorden. Mina föräldrar bodde kvar på undantag på andra våningen. Mor dog 1968 och fyra år senare sa far: "Jag kan inte göra någon nytta längre nu på gården." Och så flyttade han till sin äldsta dotter, som var gift i Åryd. 1974 totalrenoverade Ann Britt och jag boningshuset på 360m², varav hälften var undantaget på andra våningen. Varje sommar tillbringade far nio veckor i sin undantagslägenhet. Hans nio barn bodde alla i närheten och hushållade för honom var sin vecka. Far dog 1999. Då var han 100 år. I början av 1990-talet fick jag reumatism och blev halvtid sjukskriven vintertid. Efter att sonen Stefan tog över gården tillsammans med hustrun Mia, blev jag 50% sjukpensionär. Då flyttade Ann Britt och jag till Sköntorp i andra änden av Attsjö by.

Barbro Karlsson om sin mor och barndomen på Attsjö Norregård

Att mor var med barn fattade jag inte, men jag kommer ihåg när min yngsta bror föddes. Det var 1951 och samma år som jag började skolan. Barnmorskan kom ut i köket med vår nyfödda lillebror som hon tvättade och mätte. Sedan lade hon honom i en tygbit och så vägdes han med ett besman och där hängde han på vågen. Far hade lagt en massa blodiga lakan i blöt och jag fattade inte riktigt vad det rörde sig om men det var noga att han skulle lägga dem i kallt vatten och det gjorde han, men tvätta dem gjorde han naturligtvis inte. Sedan fick vi gå in i rummet till mor och då låg den här lille ungen där med långt krulligt hår. Han vägde fem kilo. På den tiden var det mycket och mor var ju 44 år gammal. Ändå låg hon inte länge till sängs utan jag tror att hon redan nästa morgon fick ut och mjölka i stallet igen. Tant Maria som bodde i huset jämte kom in till oss och då höll hon på att sätta sig på lille Ronny där han låg inlindad på sängen, men som tur va så skrek han till och vi sa: - Å Herre Gud, tänk om hon hade satt sig på den bebisen!

Mor hade mat länge till min lillebror. Jag kommer ju ihåg hur han själv kom gående och kröp upp i knäet och skulle ha mat. På den tiden ammade man länge. Om det var för att skjuta upp nya graviditeter? - Det har jag ingen aning om. Du vet, då för tiden pratade man inte om att få barn och ha sex och sånt där. Vi hade ju sexualkunskap i skolan, men till och med läraren var generad så han pratade inte så mycket om det heller. När det var dags för mor att föda ställdes den gamla breda dragsoffan av trä i ordning. Den hade ett högt utsnidat ryggstöd och stod vanligtvis hopfälld, men innan födslarna drogs den ut och blev till en säng. På benen är det avskavt efter de band som mor hon höll sig i när hon tog i då hon hade värkar och skulle krysta. Så det är en riktig raritet den sängen och min syster har den, så dragsoffan är bevarad ännu. Vi nio syskon är alla födda i den sängen. När jag skulle börja skolan var mor höggravid och kunde inte följa med, så jag fick gå med en tant som bodde på Attsjötorp, Greta Gustavsson och hennes dotter, som också skulle börja i första klass. Vi åkte bil och Harry i Jössagården (Jöns Markussonsgård) körde skolskjutsen.

Vår mor hade bra sångröst och kunde gå och sjunga i vardagen. Hon sjöng ofta för oss "I en sal på lasarettet där som vita sängar står, låg en liten bröstsjuk flicka, blek och ...". I min barndom sjöng de aldrig några roliga bitar som "I sommarens soliga dagar" och i skolan sjöng vi bara religiöst. På kvällarna när det var läggdags skulle vi alltid läsa "Gud som haver barnen kär". Då såg farbror Erik till att vi läste aftonbönen ordentligt. Ja, vi låg två flickor i samma säng när vi var små och delade då sovrum med vår farbror.

Vi hade ju en affär i Attsjö också. Det var vår rara lilla faster Thyra och hennes affär. Vi barn fick ju gå upp och handla men bara lite jäst och socker och liknande. Då tog hon fram sin karamellburk i glas och sa: - Men ni får lov att ha en karamell med! Far brukade köra med en kärra fylld med sädessäckar till Ramnåsa kvarn och få malet, så mjöl hade vi hemma. Smör och ost fick vi från mejeriet dit vi skickade mjölken. Ibland när mor bakade kunde det hända att

brödskorpan lossnade och då sa mor: - Å nej, nu är det mjölet som mognade när det regnat för mycket! Och så skyllde hon på det. Mor bakade allt vårt matbröd i köksspisen och på fredagar bakade hon bullar som hon lade i handkammaren, ett helt sofflock fullt, och så kakor så att det skulle räcka hela veckan. De hade ju ingen frys som man har idag utan bullarna blev stenhårda, men då kunde man göra doppekakor eller så delade man på bullarna, smör och socker på och så in i ugnen. Gud så gott det va. De blev ju som nya. Mor hade kardemumma i bullarna och socker – aldrig kanel – det åt man inte förr. Till jul bakade vi alltid i stora ugnen och gjorde korv och syltor och isterband och aladåber. Ibland kom någon och hjälpte henne, till exempel mormors syster tant Augusta och en som hette Gerda. Och Birgitta vår äldsta syster hon var ju som en mor för oss. Allt hjälpte hon oss med. Allt allt allt, för hon skulle lära oss småbarn hur de skulle va och mor hade ju jättemycket att stå i. Jämt hade hon en i magen och en unge på armen. Hon skulle ju vara inne och laga mat och vara med i stallet och mjölka och hon skulle vara med och arbeta ute också. Jag vet när min lillebror var född, skulle hon med ut på åkrarna och ta upp säd och sånt där. Då la mor Ronnie bakom en nek i skuggan och så låg han där på filten. Det var svårt att lära sig att ta upp säd, pojkarna var duktigare på det. De gjorde saker som inte vi gjorde; mjölkade och körde ut gödsel. Vi flickor städade sopade, skakade mattor och knäskurade trägolven. Jag var med ute och plockade potatis och tröskade och trampade i höhäcken och lastade på det stora slinnet. Usch vad det rök och kliade på ryggen och stack på armar och ben.

Mor hade en syster, vår älskade moster Karin, som bodde på Lindeberg. Jämt när vi skulle ha nya kläder hjälpte hon oss. Mor åkte till stan och köpte stuvtyger och så kom moster Karin och mätte på oss. Jag hoppades få just det tyget som jag tyckte bäst om och att stuvbiten skulle räcka. Sedan klippte moster Karin till klänningarna och de finaste blev klara lagom till examen i skolan. Ibland kom både hon och morbror Per ner till oss. Då hjälpte moster Karin oss att klippa klänningar och morbror Per klippte håret på de där flintskallige gubbarna, far och farbror Erik, som bodde hos oss hela tiden tills han gick bort. En handduk runt axlarna och en sax och en manuell klippmaskin var vad morbror Per använde. När vi såg moster Karin komma cyklande över mossen på väg till affären, sprang vi det fortaste vi kunde för att möta henne. Mor bjöd på kaffe och wafers och det var inget man annars fick till vardags. Hon gav oss lov att gå ända till Lindeberg för att hälsa på moster Karin, om vi var två syskon som gick. Oj oj oj, hon var så snäll moster Karin. - Kommer ni! Åh så roligt! Då får ni lov att komma in, sade hon alltid. Vi fick följa med henne när hon skulle upp till Penningsmo och mjölka. De hade korna på bete där uppe och vanligtvis cyklade hon med en spann på var sida styret. – Ni kan följa med, sa hon, vi kan gå och le cykeln. Om moster Karin sjöng, det vet jag inte, men morbror Per sjöng alltid. När han var nere på Norregård och hjälpte oss tröska kom han in och satte sig på en stol. Så lyfte han upp oss småflickor en på varje knä och så sjöng han ”I låga ryttartorpet vid höga Hunneberg” och så gungade han i takt.

Innan jul satt mor alltid och sydde på kvällarna för då skulle allihop ha nya nattlinnen och nya livstycken med resårband och strumpeband. Symaskinen gick hela nätterna och vi hörde hur hon trampade och trampade. På julaftonskväll satt vi inne i kammaren på sängarna och så tände mor den stora ljuskronan. Vi barn var framme vid fönstret och tittade ut många gånger för att se varifrån tomten kom med sin lykta och allt annat han hade med sig. Och så bultade det på dörren. Tomten bar vanlig totemask och gråa kläder, en lång rock, träskor och käpp.

Han hette Sara Lovisa och vi hade ingen aning om att det var Ernst, faster Tyras svåger som var jultomte. Tomtenissen, som hette Laura Elisabeth Farsdotter, hade röda kläder men var inte med varje år. Det var vår bror Sixten, men vi småflickor kände inte igen honom heller. - Finns det några snälla barn, undrade tomten. Och snälla, det var vi ju naturligtvis allihop. Jajamensan. Och när han gick skulle mor skicka med julklappar till faster Tyras familj, för han skulle gå dit efteråt. En gång följde jag efter ut till dörren, men då fick tomten syn på mig och hötte med käppen och då jag blev livrädd för honom och sprang tillbaka. Oj oj oj. Och jag kommer ihåg att varje år var det julkalas hos faster Thyra i affären och hos moster Karin på Lindeberg, men dit var det längre så vi åkte med en sådan där vagn som man på sommaren använde till höskrinda. Där satt alla ungarna på rad. Vissa år fick vi åka bil till julottan med farbror Knut och då var vi alltid hemma hos honom på Fridhem och drack kaffe efteråt. Och sedan var vi i Furuby på Haga, där moster Signe och morbror Henning Lundell bodde, och drack kaffe efter julottan och åt goda kakor.

En gång om året samlades många av kvinnorna i Attsjö till ystagille på Lyckans höjd, men mor ystade själv hemma också. Varje höst ystade hon julostar, minst tio stycken. Mors barnmorska fru Berg från Hovmantorp skulle alltid ha en julost. Alla ostarna låg i handkammaren på ett sofflock och mor vände dem och vände dem och vände dem, smörjde in dem med brännvin för att de inte skulle mögla och det skulle bytas dukar. Hon vårdade ostarna som små barn. Vi flickor fick ysta i var sin trasig kaffekopp utan öron på, men vi tyckte att ostmassan var så god att den brukade vi äta upp. Det var ju som Keso i dagens läge, så ost hann det aldrig bli.

Tanterna i byn träffades på symöten och andaktsstunder, men annars brukade mor inte gå bort för att umgås. I granngården bodde tant Maria och farbror Alfred. Om man kom in där satt han ofta och kardade medan hon spann. Maria gjorde själv vin av bland annat russin och det färdiga vinet serverades från en fin liten blå flaska med målade motiv på. När grannfrun fyllde år, brukade mor gå dit och uppvakta med en tårta. Efteråt kom hon hem illröd i ansiktet och sa' - Nu har mor varit hos tant Maria och druckit vin!

När vi växte upp hade vår mor långt långt hår, som hon bar som en knut i nacken. Om hon skulle gå bort och ville göra sig fin lockade hon luggen. Locktången sattes in i spisen och testades sedan på ett papper, men ibland luktade det ändå svett hår. Läppstift och sådant använde hon aldrig. Det fanns inte på kartan. Mor använde parfym 4711 Tosca, som hon nog köpte i stan, för faster Thyra hade ju aldrig sådana där grejor i affären. Vi flickor började försöka att måla oss lite runt konfirmationsåldern. Vår storasyster Birgitta hade köpt puder i stan, så vi pudrade på oss lite grann. Sedan brukade vi ta de röda svamparna som man hade till jul för att dekorera med. De kunde man doppa i vatten och sedan måla läpparna med. Det var ju så jävla beskt. Ja, detta var nog det första läppstift vi hade många av oss och det var därför svamparna försvann. Mor kunde ju inte begripa var de tog vägen, men illande röda om läpparna var vi.